

Dejan LABOVIĆ,
Vojnobezbednosna Agencija MO RS

Osvrt
UDK: 343.575 (4)
Primljeno: 15. septembra 2011. god.

POSLEDICE NARKOMANIJE I OPŠTI ASPEKTI NARKOKRIMINALA U EVROPI

Narkomanija je ozbiljan problem savremenog društva, koji nije mimoišao ni R. Srbiju. Sve poteškoće vezane za narkomaniju predstavljaju transkulturalni fenomen i jedan od skoro nerešivih problema savremenog sveta. Po posledicama koje uzrokuje pojedincu, porodici i zajednici, smatra se jednim od najtežih sociopatoloških pojava današnjice.

Narkomanija danas predstavlja poseban socijalno-patološki, kriminogeni, zdrastveni, pravni i socijalni problem internacionalnog značaja, kao i specifični oblik otuđenja mladih koji ne uspevaju da se uklope u trenutne ambijentalne uslove.

Suočene sa opasnošću zloupotrebe droga i različitim oblicima nedozvoljene delatnosti vezane za ilegalnu proizvodnju i trgovinu opojnim drogama, sve savremene zemlje su započele intezivne napore na sprečavanju i suzbijanju ove opasne pojave. Prema procenama UN u svetu ima oko 300 do 400 milona narkomana.

Celokupan pravni režim vezan za narkomaniju je u funkciji da sva protivpravna postupanja pojedinca, grupe i organizacije dovede u sklad sa pozitivnim propisima (kako bi njihova škodljivost po zdravlje ljudi bila isključena ili svedena na najmanju menu), a u slučaju nedozvoljenih aktivnosti da se utvrdi adekvatni režim odgovornosti, u cilju efikasne zaštite ukupne bezbednosti.

Obzirom, da sve bolesti zavisnosti na neki način su odraz interakcije ličnosti, sredine i psihofarmakološke supstancije, logično je da društvo mora mobilisati i usmeriti porodicu, školu, zdravstvo, specijalizovane centre i ustanove, medije, NVO, državne organe i dr. subjekte, na

realan, transdisciplinaran, unutrašnje integrisan, multidimenzionalan, specifičan i dugotrajan pristup sprečavanja i suzbijanja ove pojave.

Ključne reči: Narkomanija, zloupotreba droga, prevencija, suzbijanje, nedozvoljena delatnost, psihoaktivna supstanca, kriminalitet.

1. Opšte napomene o posledicama narkomanije u Republici Srbiji i Evropi

U pozadini društvenih promena, brze urbanizacije, snažne ekonomske, socijalne i moralne krize u našoj zemlji, pojavili su se i različiti oblici socijalne patologije pojedinca i društva. Sve vidljiviji oblik takve patologije, kada su u pitanju mladi, jeste porast upotrebe prekomerenog korišćenja opojnih droga. Ova pojava kod iste kategorije ljudi, ima alarmantne dimenzije u pratećim devijantnim ponašanjima različitih oblika¹.

U takvoj situaciji droga može postati način da se smanji napetost i neizvesnost, koju izaziva takvo ukupno socijalno milje. Ovakav dehumanizovan socijalni prostor budi revolt mladih, stvarajući zabrinutost za egzistenciju, problem nezaposlenosti, konkurenciju atraktivnih zanimanja i nespokoјstvo.

S druge strane u takvoj konstalaciji odnosa, uočljivi su neki opšti trendovi u starosnoj i socijalnoj strukturi mladih korisnika opojnih droga:

- starosna granica prvog kontakta sa opojnim drogama pomera se sve niže, prema starijem osnovno-školskom uzrastu;
- svakodnevno raste broj korisnika opojnih droga i broj narkomana, ali broj maloletnika među njima;
- socijalna struktura korisnika se širi i droga sve više ulazi u srednju klasu, koja je nekada bila prilično zaštićena;
- razvijaju se politoksikomanije odnosno mladi istovremeno koriste različite supstance (sredstva protiv bolova, za spavanje, alkohol, za smirenje i sl.) ili ih kombinuju sa drogom;
- raste broj lica koji snose zakonske posledice zbog različitih prekršaja, koji su direktno ili indirektno povezani sa drogom.

Prema definiciji Svetske zdravstvene organizacije (WHO) „*Narkomanija je stanje povremenog ili stalnog trovanja koje uzrokuje ponavljano unošenje droga (prirodne i/ili veštačke) koje su štetne za pojedinca i društvo*” odnosno „narkomanija je stanje periodičnog ili hroničnog trovanja, štetnog za pojedinca, kao i za društvo, prouzrokovanog ponavljanim uzimanjem prirodnih ili sintetičkih droga”.

1 B. Stanojković, *Ugrožavanje bezbednosti ilegalnom proizvodnjom i trgovinom opojnih droga i mere zaštite*, Beograd, 2008, str.12.

Narkomanija je intezivna potreba za drogom nastala njenim dužim i stalnim uzimanjem, ona predstavlja abnormalno stanje hronične intoksikacije koje se ubraja u društveno devijantno ponašanje, a prouzrokovano je neodoljivom potrebom osobe za konzumiranje neke droge, kao njenom dužom zloupotrebom.

Narkomanija je patološka strast i navika da se upotrebljava hemijska supstanca koja menja raspoloženje, mišljenje, ponašanje i stanje svesti. Narkomanija je najkraće rečeno prava moderna pošast savremenog sveta, čije su karakteristike sledeće²:

- neodoljiva želja da se nastavi uzimanje droge i da se droga nabavi po svaku cenu;
- postojanje tolerancije, usled dugotrajnog uzimanja droge, sa tendencijom da se droga povećava;
- postojanje psihičke ili fizičke, ili i psihičke i fizičke zavisnosti;
- pojava apstinencijalnog sindroma posle naglog prekida uzimanja droge;
- izmena ponašanja narkomana, sa svim štetnim posledicama po njega samog i po njegovu okolinu i zajednicu.

Droge mogu biti prirodne i sintetičke. Prirodne droge se uglavnom dobijaju iz čaura opijumskog maka, iz lišća biljke koke, iz indijske konoplje i biljke zvane kanabis, dok se sintetičke droge dobijaju određenim tehničkim postupkom u laboratorijama ili fabrikama.

Sa pravnog aspekta, zakonski može se govoriti o tri grupe droga³:

- *legalne droge*, kontrolisane i oporezovane (alkohol, duvan ...);
- *kontrolisane droge (legalne)*, koje se upotrebljavaju isključivo u medicinske svrhe i to po strogoj kontroli i proceduri; različite vrste lekova do kojih se dolazi bez posebnih procedura, lekovi koji su klasifikovani kao opojne droge i koji se po jasno definisanom pravnom okviru koriste u medicinske svrhe i
- *nekontrolisane droge (ilegalne)*, najveća količina droge je nekontrolisana, materije čija je proizvodnja, distribucija i upotreba van zakonski definisanih okvira nelegalna (heroin, kokain ...).

Pod opojnim drogama podrazumevaju se supstance prirodnog i veštačkog porekla čijom se upotrebom mogu stvoriti stanja zavisnosti koja mogu da izazovu oštećenje zdravlja ili da na drugi način ugroze integritet ljudi, bilo u fizičkom, psihičkom ili socijalnom smislu⁴.

Danas se sve više umesto termina droga koristi termin PAS. „*Pod psihoaktivnom supstancom podrazumevamo sve supstance koje menjaju stanje svesti,*

2 B. Stanojković, Ugrožavanje bezbednosti ilegalnom proizvodnjom i trgovinom opojnih droga i mere zaštite, Beograd, 2008, str. 14.

3 Report of the International narcotics Control Board for 2004. United Nations publication, 2006.

4 Pojam opojne droge treba shvatiti i koristiti u smislu Jedinствene konvencije opojnim drogama iz 1961. godine.

opažanje, mišljenje, raspoloženje i ponašanje”. Psihoaktivna supstanca je hemijska materija koja unošenjem u organizam menja psihičku strukturu – utiče na raspoloženje, mišljenje i ponašanje⁵.

Njihovo ponavljano uzimanje može dovesti do psihičke i fizičke zavisnosti, kao i štetnih posledica po ceo organizam.

Narkomanska situacija u Srbiji ima svoju posebnost, nalazimo se na „putu droga” iz proizvođačkih zemalja istoka (Avganistan, Iran, Indija, Nepal, Turska) prema potrošačkom zapadu. Srbija je prvenstveno klasična „tranzitna zemlja”, ponekad zemlja „privremenog odredišta”, ali sve više postaje i „zemlja krajnjeg odredišta”, pre svega na tržištu marihuane, a sve više i sintetičkih droga. Procenjuje se da u Srbiji danas ima oko 100.000 narkomana, a samo u Beogradu oko 30.000⁶.

2. Rasprostranjenost narkomanije

Narkomanija je mnogostruki izazov savremenog društva. Prema procenama UN u svetu ima oko 300 do 400 miliona narkomana.⁷ Gotovo i nema države sveta koja nije pogođena tim problemom. Zavisnost opojnim drogama je usko povezana sa drugim društvenim problemima kao što su siromaštvo, nezaposlenost, delikvencija, kriminalitet, beskućništvo i dr. Na rasprostranjenost narkomanije u našoj, kao i u drugim zemljama u tzv. tranziciji, umnogome su doprinele društvene, socijalne i druge promene koje su dovele do poništavanja postojećeg sistema vrednosti, a da uporedo s tim nije stvoren novi sistem vrednosti. Sve je to bilo praćeno socijalnom krizom i naročito krizom porodice, zbog čega profil novog narkomana nije lako ustanoviti, jer se među narkomanima nalaze i lica sa harmoničnim, skladnim odnosima u porodici.

Narkomanija se nesumnjivo širi u svetu, poprima alarmantne razmere i poslednjih godina dobija epidemijske razmere⁸. Prevalencija (broj novih slučajeva) je u stalnom porastu. Nema pouzdanih podataka o broju narkomana u svetu i kod

5 Pojam psihoaktivne supstance u smislu sadržaja Konvencije o psihoaktivnim supstancama iz 1971. godine.

6 Podaci su dobijeni od strane Instituta za zdravstvenu zaštitu Srbije, registar o uživaocima opojnih droga period 2000-04, Beograd, 2004.

7 UNODC: Ured za droge i krivična dela Ujedinjenih nacija, Svetski izveštaj o drogama za 2006.

8 U Burmi do sedamdesetih godina prošlog veka jedine droge bile su opijum i kanabis. Zakonom iz 1974. godine predviđene su oštre kazne, uključujući i smrtne kazne za neke kategorije prometa droga. U Indoneziji narkodilere streljaju, indonežansko zakonodavstvo za sve pripadnike narkokartela je veoma oštro. Kina svake godine na svetski dan protiv droga, osuđene dilere droga, javno pogubljuje pred milionskim auditorijumom. Tako je narkomanija do smrti kineskog predsednika Mao-Ce Tunga, bila praktično iskorenjena. U Rusiji od trovanja alkoholom godišnje umre oko 30.000 ljudi. Registrovano je dva miliona narkomana. U Sibiru smrtnost je dva i po puta veća od rađanja, a najviše umiru mladi zbog prekomerenog konzumiranja alkohola i nakrotika. Godišnji izveštaj UNDOC, 2006.

nas, pa je praktično nemoguće pratiti učestalost i raširenost narkomanije. Komisija za droge pri OUN (godišnji izveštaj UNODC-a UN Office on Drugs and Crime) procenjuje da u celom svetu ima oko 200 miliona narkomana ili 5% svetske populacije od 15-64 godine, a od toga oko 5 miliona mladih, starosti od 15 do 20 godina. Najčešće korišćena droga je marihuana – 162 miliona ljudi, slede stimilansi amfetaminskog tipa – 35 miliona. Od oko 16 miliona opijatskih zavisnika, 11 miliona su zavisnici heroina. Oko 13 miliona su lica kokainski zavisnici.⁹

Neke zemlje tvrde da jedan narkoman u toku jedne godine „uključiti“ 7-17 novih narkomana. Iskustvo je pokazalo, da svaki lečeni, registrovani narkoman, „nosi“ još 8-10 neregistrovanih narkomana. Razorne zdravstvene, socijalne i ekonomske posledice uticale su da pojedine države narkomaniju označe kao „Državni neprijatelj broj 1“ (karakteristično za SAD, Egipat, Kinu i Indoneziju).

Prema podacima EMDDCA¹⁰ (Evropski monitorig centar za droge i zavisnost o drogama) Velika Britanija je postala narkomanski centar Evrope, po broju narkomana. U proseku 20% mladih koristi drogu, a marihuanu čak koriste 16-godišnjaci, skoro 40%. U Velikoj Britaniji narkomanija se protivno svim pretpostavkama širi najviše u malim mestima, gradićima i selima, i to ne samo marihuana, već i opasno štetne droge (heroin i dr.). Posle Velike Britanije opojna droga se najviše koristi u Republici Irskoj i u Holandiji, a najmanje u Portugaliji. Naime, u tim državama, najviše se koriste: 1) marihuana i 2) sintetičke droge – ekstazi i amfetamin („spid“). Heroin u Evropi koristi oko 1% stanovništva.

U Rusiji narkomanija je pustila svuda svoje korene. Heroin ulazi u modu menadžera, biznismena, političara i finansijskih struktura. Rusija ima oko dva miliona zavisnika, u školama svaki osmi đak je probao drogu, droga se prodaje i upotrebljava skoro javno u disko klubovima, noćnim klubovima. Zvanično Rusija je objavila da 60% narkomana je u uzrastu od 16 do 30 godina, od čega su 20% učenici osnovnih i srednjih škola. Drogu daci probaju prvi put od 11 do 13 godine i najčešće to čine u hodnicima i dvorištima škola (istraživanja u Moskvi i Sankt Petersburgu).

U Mađarskoj ima oko 50.000 zavisnika, disko klubovi (otvoreni samo petkom i subotom) su glavno mesto za preprodaju i konzumaciju droga, načešće se koristi marihuana i ekstazi. Mađarska je tranzitno područje.

U Švedskoj narkomanija je najzastupljenija kod zdravstvenog osoblja, koje po prirodi stvari ima neophodna saznanja o štetnosti i opasnosti opojnih droga, gde podaci Karolinškog zdravstvenog instituta u Stokholmu ističu značaj lake nabavke morfina i drugih psihoaktivnih lekova od strane medicinskog osoblja koje rukuje sa njima.

U jugoistočnoj Evropi, ilegalni kanali droga najčešći su preko Albanije. To je poznata „balkanska ruta“ droga sa istoka na zapad. Droga se prerađuje u tajnim laboratorijama KiM i preko Albanske narkomafije ubitačno širi na zapadu.

9 Ramah A. Psihoaktivne supstance. Beograd, Interprint, 2001.

10 EMDDCA, Godišnji izveštaj za 2004. godinu.

Trgovina drogom uključuje uglavnom domaće organizovane zločinačke grupe i čine ih državljani iz polaznih ili tranzitnih zemalja. Međutim, sve više se beleže uske veze između domaćih i stranih kriminalnih organizacija i u transportu i u distribuciji droge. Albanske organizovane kriminalne grupe razvile su se u glavnog snabdevača herbalnog kanabisa (uzgoj i promet) i podržavaju turske trgovce heroinom i kolumbijske trgovce kokainom, od nedavno pokušavajući potpuno ući u posao s kokainom, što predstavlja sve veću opasnost po Evropsku uniju.

Svake godine oko 30 tona kokaina nađe put iz Albanije u Evropu vazдушnim putem gde „Kriminalne organizacije etničkih Albanaca povećale su svoju ulogu u trgovini heroinom. Beleži se da iste organizacije koriste do 80% te trgovine u nekim nordijskim zemljama i 40% trgovine heroinom u drugim zemljama Zapadne Evrope, iako se često oslanjaju na turske kriminalne organizacije za snabdevanje heroinom. U Grčkoj kriminalne organizacije etničkih Albanaca, zajedno sa grčkim državljanima, vladaju trgovinom kokainom. Italija beleži da etnički Albanci razmenjuju heroin za kokain i da su čak umešani u trgovinu heroinom u Velikoj Britaniji¹¹.

Kriminalne grupe etničkih Albanaca igraju ključnu ulogu, u veleprodajnoj distribuciji heroina u Evropi. Turska ostaje, zbog svog geografskog položaja, glavni koridor za trgovinu heroinom ka EU. Ova država služi kao polazna tačka za balkanske rute.

Albanski kriminalci uvoze heroin blisko saradujući sa turskim, makedonskim i kosovskim trgovcima. Obično se prevoz organizuje kamionima, autobusima, automobilima preko dve glavne kopnene rute, Turska-Bugarska-Republika Makedonija-Albanija, ili Turska-Bugarska-Republika Makedonija-KiM-Albanija i dalje na tržišta drugih EU članica.

Manja količina heroina, uglavnom lošeg kvaliteta, ostaje u Albaniji za sve veće domaće tržište, Republika Makedonija procenjuje se da godišnje konzumira oko 300 kg, Crna Gora razređuje i meša s različitim supstancama heroin.

Na tržištu Srbije heroin je druga najprisutnija droga, a većina heroina dolazi sa KiM gde je zabeleženo da je heroin najprisutnija droga.¹² Većina heroina iz Jugozapadne Azije stiže u Evropu ovim putevima.

3. Uzroci narkomanije

Kada se govori o uzrocima pojave bolesti zavisnosti savremena nauka je stanovišta da su zavisnosti od droga (narkomanije) poremećaji izazvani dejstvom više uzročnih faktora istovremeno.

Uzroci narkomanija su multifaktorijalni, složeni, a u literaturi se ističu najčešće sledeći faktori:

11 Više videti: EU Izveštaj o organizovanom kriminalu za 2005, Europol.

12 Europol, 2005, EU Izveštaj o organizovanom kriminalu, oktobar 2005.

- *biološki* (medicinski) – uzimanje droga je bolest ili simptom nekog psihijatrijskog poremećaja. Genetika i neurotransmiteri (dopamin, serotonin, endorfin i dr.) su osnov u genezi narkomanija;
- *psihološki* – uzimanje droga je vezano za posebno strukturisanu ličnost i
- *sociopatoški* – društvene okolnosti prvenstveno generišu narkomaniju, uzajamno delujući sa biološkim i psihološkim činiocima.

Ipak, sva dosadašnja empirijska istraživanja ukazuju da kod juvenilne (mladalačke) narkomanije¹³ uvek uzročno interakcijski deluju tri ključna faktora¹⁴:

- ličnost adolescenta (odnosno njene psihološke i socijalne karakteristike),
- sredina (porodica, škola, društvo iz „kraja” ili sa „ulice”), i
- dostupnost i vrsta opojne droge.

Prvi ključni faktor koji dovodi do narkomanije, odnosno do zloupotrebe opojnih droga¹⁵ predstavlja obeležje ličnosti samog narkomana – odnosno uživaoca opojne droge. To je adolescentna ličnost koja se nalazi u posebnom periodu svoga razvoja. To je period bio-psihosocijalnog razvoja (11-25 godina) u kome osoba nije više dete a nije ni zrela, odgovorna ličnost. Ovo je period rasta, razvoja i sazrevanja – usklađivanja telesnog, emotivnog, nagonskog, socijalnog i intelektualnog razvoja, kao i period podložnosti brojnim uticajima sredine, vršnjaka, pomodarstva, i dr. Tada se javlja neusklađenost želja i mogućnosti, gde unutrašnji nemir i životna nesigurnost teraju mlade u svet fantazija.

Drugi ključni faktor narkomanije ili zloupotrebe opojnih droga je svakako društvena sredina ili okruženje (životni stresovi, frustracije, materijalna situacija, relacije i konflikti unutar porodične sredine). Ta sredina determiniše socijalno zdravlje i ponašanje mlade generacije, pa i problematično ponašanje. Dehumanizovana društva, novac, profit i vlast i materijalni uspeh po svaku cenu generišu otuđenost, razne sociopatološke pojave, pa i narkomaniju.

Treći ključni faktor, je sama dostupnost i vrsta opojne droge odnosno farmakodinamsko dejstvo droge (ublažavanje bola, ublažavanje straha, utoljavanje gladi, umirenje seksualnog nagona, relaksacija, zadovoljstvo i drugo) koje predstavlja faktor javljanja i širenja zloupotrebe opojnih droga. Psihoaktivne supstance deluju na neurotransmitere mozga, stvarajući naviku i zavisnost, kao da se „uvlače” u vijuge mozga i potpuno upravljaju ponašanjem. Narkomafija sve čini da ova roba bude tražena i da se do nje može lako doći, a droga postaje vrlo tražena roba koja donosi veliki profit.

13 Predstavlja poseban oblik otuđenja mladih osoba koje ne uspevaju da usklade unutrašnje nagonске iluzije i prevelike zahteve društva, Bukelić J., Droga, mit ili bolest, 2002.

14 V. Kušević, Zloupotreba droga, Beograd, 1980, str. 75-162.

15 Zloupotrebu droga definišemo kao neprirodan, visokorizičan, pa i društveno neprihvatljiv način uklanjanja osećaja patnje ili zadovoljavanja prirodne ljudske potrebe za zadovoljstvom. S. Sokoman, Školski programi prevencije ovisnosti, Hrvatska agencija za odgoj i razvoj, Zagreb, 2002.

4. Posledice narkomanije

Posledice narkomanije uvek su mnogostruke, trajne i često se ne mogu popraviti, droga uvek oštećuje funkcije tri osnovna moždana bloka za usaglašavanje i integrativno delovanje (kognicija, konacija, emocije) pa je i psiha (želja, misli, mašta, darovitost) narkomana, pored tela, razorena, što generiše mnogobrojne, akutne i/ili hronične štetne posledice¹⁶:

– *Oštećuje zdravlje* - (telesno, duševno i socijalno) i uzrokuje preranu smrt zavisnika (oboljenja jetre, sida, oboljenja mozga). Uvek su prisutni raznovrsni duševni i emocionalni poremećaji. Svake godine umre veliki broj mladih osoba (narkomana), ali živote gube i nedužni ljudi od narkomana.

– *Generiše kriminalne radnje* – u vezi i povodom opojnih droga javlja se ili širi kriminalitet i to kako međunarodnog (internacionalnog, organizovanog) karaktera tako i kriminalitet u svakoj pojedinoj zemlji. Droga nije jeftina i nije lako dostupna. Najčešće se nabavlja kriminalnim aktivnostima – kupovinom ili proizvodnjom ili preradom, ali i vršenjem drugih krivičnih dela da bi se došlo do novca (strane valute, zlata, drugih vrednih stvari) kako bi se pomoću njih nabavila opojna droga.

– *Stvara finansijske probleme* – uzimanje opojnih droga je skupo, treba sve više i više novca, i retko ko može to da isfinansira bez vršenja kriminalnih radnji.

– *Uništava društveni život* – druženja narkomana su reducirana na „narkomansku subkulturu”, međusobno se druže, imaju zajednički cilj (droga), nezainteresovani ali su i neprivlačni za zdrave devojke, mladiće.

– *Uništava budućnost* – narkomanu je ruinirana svaka perspektiva, svaka profesionalna vrednost i krajnje degradiran porodični život.

5. Narkomanija i kriminalitet

Povezanost narkomanije sa kriminalitetom etiološki je uslovljena, jer gde god postoji zloupotreba droge, tamo je i neki od vidova delinkventnog ponašanja¹⁷.

Proizvodnja opojnih droga i njen ilegalan promet je nesumnjivo kriminalna djelatnost organizovanog kriminaliteta. Može se slobodno reći da krijumčarenje spada u osnovnu djelatnost organizovanog kriminaliteta sa izraženim stepenom društvene opasnosti.

Proizvodnja i ilegalna trgovina drogom i dalje predstavlja jedan od glavnih izvora prihoda organizovanog kriminaliteta, pri čemu treba imati u vidu i činjenicu

16 J. Bukelić, Droga u školskoj klupi, Beograd, 1997, str. 86-90.

17 Botvin, G. J. et al. Preventing binge drinking during early adolescence: One-and two-yaer follow-up of s school-based prevention intervention. *Psychology of Addictive Behaviors*, 15 (4) 2001, str. 360-365.

da se i mnoge terorističke organizacije finansiraju iz prihoda dobijenih krijumčarenjem droge i psihotropnih supstanci¹⁸.

Neovlašćeno gajenje, fabrikovanje, prerada, promet na veliko i malo predstavljaju zakonom zabranjene radnje za koje se utvrđuje stepen krivične odgovornosti. Usled očekivanja sankcija i društvenog progona uopšte, ilegalni proizvođači, trgovci, transporter i adikti (zavisnici) sve odgovorne radnje obavljaju prikriveno, tajno, u podzemlju. Među njima postoji čvrsta povezanost, pa se s pravom smatra da je ovo jedna od najorganizovanijih grana kriminaliteta.

Svi učesnici u lancu krijumčarenja droge ostvaruju veliku zaradu, tako da je nemoguće proceniti kolika je zarada koja se ostvari krijumčarenjem droge u svet-skim razmerama.

Dalja posledica ove kriminalne delatnosti ogleda se u pranju kriminalom zarađenog novca.

Taj novac kada dobije legalnu formu još više jača finansijsku moć kriminalne organizacije, a s druge strane negativno deluje na ekonomske i finansijske tokove u okviru jedne države i na međunarodnom planu¹⁹.

Na međunarodnom nivou se radi o izuzetno organizovanoj narko-mafiji, koja svoje poslove realizuje širom sveta, nepoznajući granice među zemljama i kontinentima, s obzirom da se radi o finansijski veoma moćnim organizacijama, koje realizacijom ovih poslova ostvaruju izuzetan profit. Krijumčarenje, odnosno lanac ilegalne proizvodnje, prerade i trgovine opojnim drogama je obrazac izuzetno dobro organizovanog kriminala. Pored dobro obučениh ljudi, on podrazumeva i savremeno organizovan sistem transporta do najudaljenijih punktova, a u tom lancu su glavni organizatori, proizvođači sirovina, prerađivači, trgovci na veliko, transporter, dobavljači, razgranata mreža posrednika i preprodavaca dilera na malo, bankari (uključujući i lica za „pranje novca i druge ilegalno stečene dobiti”), prevoznici i dr.

U ovu kategoriju učinioaca (mreža preprodavaca) ulazi sve veći broj mladih, među kojima su uglavnom narkomani koji se sitnom trgovinom droge bave upravo u cilju pribavljanja materijalnih sredstava za nabavku droge za sopstvene potrebe. Ovaj problem je takođe, u uzročnoj vezi sa narastajućom narkomanijom među školskom i drugom omladinom. Oni zbog nedostatka novca za nabavku droge, koja je i pored pojeftinjenja na domaćem tržištu zbog povećane ponude, za njih i dalje skupa, počinju da se bave nabavkom i preprodajom manjih količina droge kako bi zadovoljili svoje potrebe koje uporedo sa dužinom uzimanja droge i narastanjem stepena fizičke i psihičke zavisnosti (adikcije), postaju sve veće²⁰.

18 U vezi sa iznetim, u svetu su poznate nedozvoljene aktivnosti i finansiranje „Al kaide”, izvor: Politika, 04. 2003.

19 V. Kušević, Zloupotreba droga, Beograd, 1980, str. 57-63.

20 M. Novaković, Seminar o problematici suzbijanja krijumčarenja opojnih droga, Bezbednost, Beograd, broj 3/1998, str. 356-359.

U početku se školskoj omladini droga čak i poklanja, kako bi se povećao krug zavisnika, a potom im se prodaje po ceni. Ovaj problem izaziva i drugi, a to je korišćenje školske dece za poslove rasturanja droge upravo u blizini ili u samim školama, što posebno otežava problem dokazivanja i prijavljivanja ovih krivičnih dela, jer se radi o krivično neodgovornim licima koja su van sfere intervencije organa krivičnog pravosuđa.

U vezi sa ovim je i činjenica da je među učinocima ovih krivičnih dela najveći broj lica bez zanimanja i zaposlenja, kao i studenata i učenika.

Neosporna je činjenica da je veliki broj državljana naše zemlje uključen u nedozvoljenu proizvodnju, preradu i trgovinu opojnim drogama na međunarodnom planu²¹. Prema raspoloživim podacima, najbolja organizovana krijumčarska mreža, koja koristi tzv. Balkanski put, pored iranske i libanske, je „srpska”, koju skoro isključivo čine pripadnici albanske nacionalne manjine sa područja AP Kosovo i Metohija, koji drže visoko mesto u svetskoj hijerarhiji krijumčarskih lanaca opojne droge.

O tome svedoče i podaci da su i u periodu ratnih dejstava i sankcija prema našoj zemlji kada je droga transportovana zaobilaznim putevima, lica albanske nacionalne manjine koristile ove zaobilaznice i nastavila sa organizovanim krijumčarenjem opojne droge.

Time sa opojnim drogama razvijaju se i šire različite forme i oblici ispoljavanja kriminaliteta. Prvo, da bi se narkomanima obezbedile redovne i u dovoljnoj meri količine potrebne opojne droge razvija se ilegalna proizvodnja, prerada i trgovina, odnosno krijumčarenje opojnim drogama. I drugo, sami narkomani su podložni i skloni vršenju krivičnih dela: krađama, razbojništvima, falsifikovanjima recepata, ali i ubistvima i drugim nasilnim napadima na život i telesni integritet drugih u trenucima apstinencijalne krize ili pak straha od nastupanja takve krize.

Dalje, narkomane je lako prinuditi za odavanje tajne (državne, vojne, službene, poslovne, lične). Zbog narkomana i njihove neodoljive potrebe za permanentnim unošenjem opojnih droga iz dana u dan i to u sve većim količinama (zbog nastupanja rezistencije) se razvija krijumčarenje i skrivena trgovina opojnim drogama (često trgovci opojnim drogama poklanjaju manju količinu droga mladom narkomanu koji im dovodi nove kupce), a sami narkomani postaju izgubljeni za rad i privređivanje, za kolektiv, za brak i porodicu, ukratko postaju asocijalni.

21 U Srbiji su otkrivene dve velike ilegalne laboratorije za proizvodnju sintetičkih droga u 2007. i 2008. godini. U decembru 2007. jedna ilegalna laboratorija za proizvodnju otkrivena je na periferiji Beograda u naselju Krnjača. Policija je pronašla znatne količine različitih supstanci potrebnih za ilegalnu proizvodnju droga. Eksperti procenjuju da je ova laboratorija imala veći kapacitet proizvodnje nego što zahteva broj zavisnika od droga u Srbiji. Uhapšeno je nekoliko ljudi. U aprilu 2008. u naselju Vinča na periferiji Beograda, takođe je otkrivena jedna ilegalna laboratorija. Policija je pronašla supstance i opremu za ilegalnu proizvodnju droga, 12.190,41 g amfetamina i 9.623,07 g heroína. Uhapšeno je nekoliko srpskih građana i stranih državljana. Izvor godišnji izveštaj MUP RS Srbije, 2008.

Otuda se kriminalni značaj narkomanije, sastoji u tome što zloupotreba droga uzrokuje da narkoman moralno, socijalno, materijalno, a i zdravstveno propada. Prosečna starost krijumčara opojnih droga iznosi nešto više od 30 godina. U ogromnoj većini, to su lica muškog pola. Od zanimanja, najčešće se pojavljuju profesionalni vozači, trgovci i studenti.

Različiti oblici i vidovi nedozvoljene proizvodnje, prerade i trgovine opojnim drogama od zemalja proizvođača transportovani svim vrstama prevoznih sredstava (preko mora, kopna, reka i vazduha) pojava je međunarodnog karaktera kojom se ozbiljno ugrožavaju i potkopavaju temelji ne samo međunarodne i regionalne, već i nacionalne bezbednosti. Ilegalna proizvodnja i trgovina opojnim drogama posmatrana sa aspekta njenog uticaja na ugrožavanje nacionalne bezbednosti predstavlja segment ili konstitutivni elemenat organizovanog kriminala kao najopasnijeg oblika ugrožavanja najznačajnijih društvenih dobara i vrednosti jedne države.

Danas, organizovani kriminalitet stalno razvija i proširuje delatnosti krijumčarenja droge, kako teritorijalno, tako i u odnosu na pojedine vrste droga, gde ova delatnost ima izraženi stepen društvene opasnosti koji se posebno ogleda u sprezi sa ostalim kriminalnim delatnostima kojima se ugrožava legitimna ekonomija, stabilnost i bezbednost države s jedne i zdravlje ljudi s druge strane, uključujući i druge vidove negativnog dejstva u ostalim sferama društvenog života.

Smatra se da po koncepcijama i operacijama nedozvoljene delatnosti u vezi sa zloupotrebom opojnih droga iste su slične obaveštajnoj ili nekoj drugoj subverzivnoj delatnosti kojom se opasno podrivaju osnove bezbednosti ne samo jedne zemlje, njenih građana (konzumenata opojnih droga i njihovih porodica), već i osnove međunarodne bezbednosti. To je prikriven delikt i tajni način života u njemu, koji nema ni najmanju meru sažaljenja.

Kriminalitet u vezi sa opojnim drogama može se klasifikovati u tri osnovne grupe²²:

1) primarni, 2) sekundarni i 3)tercijalni.

Pod primarnim kriminalitetom se podrazumevaju krivična dela koja su u vezi sa proizvodnjom, držanjem, preradom, nabavkom i distribucijom, dok se sekundarni vid kriminaliteta odnosi na ona krivična dela koja su izvršena pod dejstvom droge ili s ciljem nabavke same droge. Tercijalni vid ovog kriminaliteta obuhvata međunarodne organizovane kriminalne organizacije koje u proizvodnju i nedozvoljenu trgovinu drogama ulažu određen kapital i uz sav rizik ovakvog nedozvoljenog posla, ostvaruju ogromnu dobit.

Može se reći da je povezanost droga i organizovanog kriminala tradicionalna i nužno proizilazi iz činjenice da nedozvoljeni biznis sa ovim supstancama (pre svega sa heroinom i kokainom, ali u poslednje vreme i sintetičkim narkoticima)

22 B. Stanojković, Ugrožavanje bezbednosti ilegalnom proizvodnjom i trgovinom opojnih droga i mere zaštite, Beograd, 2008, str. 123-134.

kriminalnim organizacijama donosi ogromne profite. Prema izveštaju UNODC-a, iznesenom na 20-toj posebnoj sednici Generalne skupštine UN posvećenoj borbi protiv zloupotrebe droga (Njujork, 1998), organizovani narkokriminal ostvaruje godišnji kriminalni prihod u svetu u iznosu od 500 milijardi dolara. Danas su te sume nesumnjivo mnogo veće. Ilegalna „industrija droga”, u okviru organizovanog kriminala, posluje putem podele na uvoz, veleprodaju i maloprodaju.²³

Kako je prethodno istaknuto ilegalna trgovina drogama je glavni izvor prihoda ne samo organizovanog kriminaliteta, nego i određenih terorističkih organizacija. Upravo veze organizovanog kriminaliteta i terorizma omogućavaju proširenje distributivne mreže, a kao revanš za finansijsku podršku koju dobijaju, terorističke grupe obezbeđuju transnacionalnom organizovanom kriminalitetu pristup sofisticiranom oružju, koja veza posebno funkcioniše u Latinskoj Americi i Aziji. Takođe i revolucionarne oružane snage u Kolumbiji ostvaruju profit nudeći zaštitu kriminalnim grupama organizovanog kriminaliteta, koje se bave gajenjem, preradom i trgovinom droge. Dalje, mnoge terorističke i gerilske grupe od Srednjeg istoka do Azije kontrolišu teritorije na kojima se uzgajaju odgovarajuće biljke i proizvode narkotici.

Raznovrsni su putevi i načini dolaženja do opojnih droga, odnosno snabdevanja zahtevnog tržišta sa njima. Osnovni način snabdevanja opojnom drogom jeste proizvodnja, prerada, krijumčarenje i ilegalna trgovina opojnim drogama. Pored ovog načina prisutni su i drugi vidovi snabdevanja opojnim drogama. Tu pre svega spadaju: ilegalno gajenje indijske konoplje i opijumskog maka na našim prostorima, provaljivanje i obijanje zdravstvenih i farmaceutskih ustanova i objekata, falsifikovanje recepata i vršenje drugih krivičnih dela, pre svega imovinskih, da bi se obezbedila sredstva za nabavku droge. Za krijumčarenje droge koriste se svi putevi (kopneni, vodeni, vazdušni) i sva raspoloživa prevozna sredstva.

Sve su to polja i mogućnosti na kojima se razvija odnos zloupotrebe opojnih droga i kriminaliteta, kao najopasnijeg oblika ugrožavanja bezbednosti država, pa i bezbednosti međunarodne zajednice u celini.

Taj odnos se može posmatrati na dva načina, odnosno dve vrste kriminala u vezi sa opojnim drogama: 1) direktni kriminal i 2) indirektni kriminal.

Direktni kriminal manifestuje se raznim oblicima disocijalnog ponašanja da bi se došlo do droge, dok u slučajevima *indirektnog* kriminaliteta adikt različitim socijalno nedozvoljenim načinima pokušava da dođe do sredstava (najčešće novca) pomoću kojih bi kupio drogu²⁴.

23 Grupa autora, Mesto i uloga policije u prevenciji kriminaliteta – aktuelno stanje i mogućnosti unapređenja, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, 2007, str. 107.

24 M. Bošković, Kriminogeni značaj droga, Zbornik Pravnog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad, 2002, str. 39-42.

Trgovina opojnim drogama spada u red najmasovnijih oblika organizovanog kriminala uopšte. Oblik kriminalnih aktivnosti odvija se po sistemu uređene organizacije i mreže koja funkcioniše po određenoj hijerarhiji od proizvođača droga, nakupaca i vlasnika skladišta, transportne mreže i organizacija za pre-raspodelu u potrošačkim područjima.

Suzbijanje zloupotrebe droga se danas najvećim delom realizuje kroz prizmu normi krivičnih i drugih zakona, kojim su ove delatnosti predviđene kao izrazito društveno opasna ponašanja, te kao takva i zaprećena visokim sankcijama. Ipak, opšti statistički podaci ukazuju na činjenicu da se, i pored intenzivno represivnog pristupa u njegovom rešavanju, broj zavisnika širom sveta višestruko povećao, kao i broj krivičnih dela i prekršaja u vezi sa drogama²⁵.

Više nego u bilo kom drugom obliku nedozvoljene trgovine, u slučaju krijumčarenja droga „tamne brojke“ su još tamnije, prekrivene velom nikad otkrivenih tajni. Jer, u ovoj trgovini niko nema doživljaj da je prevaren ili obmanut: svi dobijaju. Narkoman dobija, istina po skupim cenama, tako željno očekivanu i traženu drogu.

U kriminološkom smislu postoje tri vrste takve delinkvencije: a) neovlašćena proizvodnja, trgovina i uživanje droga; b) vršenje kriminalnih delikata pod uticajem narkotika; i c) organizovani oblici međunarodne trgovine drogama²⁶.

U cilju obezbeđenja finansijskih sredstava za kupovinu droge, narkomani najčešće krađu novac ili vredne stvari iz svojih kuća (tzv. „kućne krađe“) koje kasnije prodaju po ceni ispod pravih vrednosti. Često se orjentišu na džeparenje, provale u tuđe stanove, samslužbe, ili robne kuće, a ukradene stvari prodaju ili daju za drogu. Narkomani se često bave falsifikovanjem recepata, obijanjem apoteke, prevarama, utajama i veoma često su izloženi ucenama, prostituciji ili odavanju službenih, profesionalnih ili poslovnih tajni i slično.

Krivična dela koja nastaju kriminalnim aktivnostima narkomana mogu biti raznovrsna, a najčešće su iz grupe krivičnih dela protiv drugih društvenih vrednosti, protiv zdravlja ljudi i čovekove sredine, protiv službene dužnosti, krivična dela lažnog prijavljivanja i davanja lažnih iskaza, kao i razna krivična dela protiv imovine i imovinskih prava i interesa.

25 U 2007. godini bilo je 6.299 zaplena 2.296.533 g različitih droga: (484.337 g heroina; 1.625.053 g marihuane; 16.134 g kokaina; 583 g hašiša; 3.751 g i 6.352 tableta ekstazija; 172 tableta LSD; 2.218 g i 339 tableta amfetamina; 121.976 g i 21.338 tableta drugih droga.). U 2007. godini izvršeno je 4.926 krivičnih dela od strane 5.131 počinioca. Podneto je 4.317 krivičnih prijava, izvršeno je 382 hapšenja i zadržano je 926 lica. U prvih 11 meseci 2008. godine, bilo je 5.747 zaplena 1.648.820,86 g različitih droga: (181.922,11 g heroina; 1.420.313,93 g marihuane; 10.292,18 g kokaina; 1.084,98 g hašiša; 207,82 g i 1.045 tableta ekstazija; 28,00 g i 708 tableta LSD; 16.435,27 g i 547 tableta amfetamina 18.536,57 g i 21.338 tableta drugih droga). Izvršeno je 5.068 krivičnih dela od strane 4.942 počinitelja. Podneto je 4.276 krivičnih prijava, izvršeno je 245 hapšenja i zadržano je 819 lica; statistički podaci MUP RSrbije.

26 Backović A., Mugoša B. i Laušević D., *Prevenција narkomanije*, Podgorica, 2000, str. 79-80.

6. Zaključna razmatranja

Droga je postala opasnost izuzetnih razmera i fenomena, čiju suštinu i pogubnost čovečanstvo još nije u dovoljnoj meri spoznalo, čak 18 miliona Amerikanaca danas uživa droge²⁷.

Kako su posledice upotrebe droga katastrofalne za čoveka, njegovu sredinu i čovečanstvo u celini, tako i međunarodna zajednica ih pokušava staviti pod kontrolu, ali im to baš i ne ide za rukom²⁸.

Budući da su u Republici Srbiji zaplene droga iz godine u godinu sve veće, da se povećava broj zavisnika u sistemu za tretman i lečenje, da se u svim školama i lokalnim sredinama sprovode različiti preventivni programi, te da se oko 50 nevladinih organizacija na različite načine uključuje u borbu protiv zavisnosti, može se reći da se sa nivoa različitih sektora sprovode značajne mere kako bi došlo do smanjenja potražnje i ponude droga.

Međutim, očigledno je da je droga uprkos tim naporima postala dostupnija, da se pojavljuju različite nove vrste droge na tržištu, te da se znatizelja za iskušavanje različitih droga među mladima još uvek ne smanjuje.

Stoga u borbi protiv zavisnosti o drogama i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga svoj doprinos treba da daju svi subjekti zajednice, od državnih institucija na nacionalnom i lokalnom nivou, do porodice, škole, nevladinih organizacija i medija, kako bi se na koordiniran, usklađen i sistemski način društvo suprotstavilo tom sverastućem problemu današnjice.

27 UNODC, svetski izveštaj za 2006. godinu.

28 EMCDDA (2008). Building resilience to drug problems, EMCDDA 2008, selected issue – Drugs and vulnerable groups of young people, str.13-14. Luxembourg, Office of the Official Publications of the European Communities.

Dejan Labović, dipl.krim.
Specialist security and crime.
Military Security Agency MO RS

*THE CONSEQUENCES OF DRUG ABUSE AND GENERAL ASPECTS
NARCO - CRIME IN EUROPE*

Drug abuse is a serious problem of modern society, which has spared no R. Serbia. All problems related to drug addiction are a transcultural phenomenon and one of the almost insoluble problems of the modern world. Consequences caused by the individual, family and community, is considered one of the worst socio-pathological phenomena of our time.

Drug abuse today is a special socio-pathological, criminogenic, health, legal and social problem of international importance, as well as a specific form of alienation of young people who fail to fit into the current environmental conditions.

Faced with the danger of drug abuse and various forms of illegal activities related to the illegal production and drug trafficking, all modern countries have begun intensive efforts to prevent and combat this dangerous phenomenon. According procenamaUN in the world has about 300 to 400 million drug addicts.

The entire legal regime related to drug addiction is a function that all unlawful conduct of individuals, groups and organizations into line with the regulations (in order of their harmfulness to human health has been excluded or minimized), and in case of illegal activities to establish adequate liability regime, in order to effectively protect the overall security.

Given that all substance abuse in some way reflect the interaction of personality, environment and psychopharmacologic substance, it is logical that society must mobilize and direct the family, school of Health, the specialized centers and institutions, media, NGOs, government bodies and dr.subjekte, the realistic, trasdiciplinaran, internal integrated, multidimensional, specific and long-term approach to preventing and combating this phenomenon.

Keywords: *Drug abuse, drug abuse, prevention, suppression, illegal activity, psychoactive substance crime.*